

TOUHA PO SOVĚTSKÉM SVAZU

Bylo slyšet dechový orchestr, když Vladimír Konstantinov, reprezentant Jednotného Ruska – vládnoucí strany – dal znamení. Postarší jeřáb se dal do pohybu. Ukazatel s ukrajinským místním jménem *Urožajne* a *Trudove* je vytržen ze země a jeho místo zaujal ukazatel nový, téměř identický *Urožajnoje* a *Trudavoje*. Potom Konstantinov mluvil do televizních kamer o nastolení historické spravedlnosti na Krymu. A k tomu patří také obnovení původních ruských názvů, jak sám řekl.

„Politicky je toto velmi důležitá událost. Důležitější než chléb.“

Ty dva místní názvy vlastně nejsou ruské, ale typicky sovětské. *Vesnice práce* vznikla v sovětském období, ale *Vesnice žní* měla do roku 1944 úplně jiné jméno. Tatarský název byl odstraněn společně s tatarským obyvatelstvem. Tataři byli vysídleni do daleké centrální Asie a neměli právo se vrátit po dobu trvání sovětů. Ale to není důležité. Pro nové vládcy na Krymu historická spravedlnost znamená, že platí ruská varianta sovětských názvů. Nyní vládne Moskva.

Poloostrov Krym a zejména přístav Sevastopol, kde ruská černomořská flotila má svoji základnu od 18. století a v Rusku je vždy spojována s válečnými hrdinskými činy. V padesátých letech byl Krym připojen k Ukrajinské sovětské republice, ale majoritou obyvatelstva byli rusky mluvící lidé od 19. století. Po rozpadu Sovětského svazu zůstal Krym částí samostatné Ukrajiny – ale mnoho Rusů nikdy nepřijalo stav, že by Krym patřil nějaké jiné zemi.

V březnu 2014 anexe Krymu způsobila bezprecedentní vlnu vlastenecké hysterie. Ve výzkumech veřejného mínění vylétla silná podpora politiky Vladimíra Putina na 80%, na stejnou úroveň jako po úspěchu jeho dřívější kampaně při krátké válce v Gruzii v roce 2008. Jako další důkaz pro kritiku okolního světa, že Rusko jednalo správně a zastavilo agresi západu. Krym a zejména základna legendární Černomořské flotily se rázem stala symbolem obnovy Ruska.

Také na Krymu se slavilo. Velká část ruskojazyčného obyvatelstva po 23 letech nezávislé Ukrajiny vítala návrat moci vládnoucí v Moskvě. Západ reagoval jako by se probudil z dlouhého snu, překvapený a zmatený. Ruský čin se zdál nerozumný.

Proč bylo vybráno porušení celého evropského systému bezpečnosti a nebylo přihlédnuto k dohodám o neporušitelnosti státních hranic, když anexe kromě toho přinese velké břemeno pro již stagnující ruskou ekonomiku?

Ale vládcy Ruska s Putinem vycházejí ze zcela jiného pohledu než západní pozorovatelé a proto mají jiný koncept na základní zájmy své země. Především nakonec není důležitý dobrý výkon ekonomie, dobré vztahy se sousedy a blaho společnosti, ale status Ruska jako supervelmoci. Jedná se o světovou hru s nulovou výhrou, ve které musí Rusko chránit svoji sféru zájmu bez ohledu a za každou cenu. Nakonec některé věci jsou důležitější než chleba.

A pochopitelně rozhodné kroky na Ukrajině jsou jasným sdělením, že rozhodně nebude dovolena jakákoliv podvratná činnost.

Tato vysvětlení si neprotiřečí, ale doplňují jedna druhou.

Putin je nejoblíbenějším politikem v Rusku již 15 let nejen proto, že umlčuje své kritiky a odstraňuje konkurenty. Jeho podpora je způsobená tím, že po chaosu a bídě devadesátých let se mu podařilo pozvednout stát pomocí naftových zisků a dal prostým Rusům snesitelnou životní úroveň. Kvůli rostoucí materiální úrovni přijala většina lidí omezení občanských svobod.

Ale po širokých protestech okolo prezidentské volby v roce 2012 se ukázalo, že velká část střední vrstvy se nespokojí jen chlebem a hrami. Je možno vidět, že ruská ekonomika závislá na naftě se potká brzy s velkými problémy.

Byla nutná nová strategie. A ta byla nalezena.

Základním slovem zůstává stabilita – vůdcové Ruska říkají, že pro ni pracují, a to je také co chce lid po katastrofálních poměrech v devadesátých letech. Ale teď se nejedná o ekonomickou stabilitu. Ekonomika se musí stabilizovat – vždyť existují důležitější věci než chléb, například bezpečnost. Rusko obklopují nepřátelé, jejich armády ohrožují zemi. Cizí agenti se pokoušejí zničit těžce získanou stabilitu Ruska pašováním nebezpečných západních idejí. Nový popis skutečnosti není úplně nový – kdo si pamatuje Sovětský svaz, snadno to chápe. Nepřátelské okolí se svými nepřátelskými protiruskými sankcemi jsou vhodnými vysvětleními pro vzrůstající ekonomické problémy v zemi.

Do anexe Krymu v roce 2014 obyvatelé Krymu v mnoha směrech žili v rusko-ukrajinském chaosu v devadesátých letech s oligarchy a v nepořádkách. Ti, kteří sledovali ruskou televizi, viděli velkého souseda, který prosperoval. Možná nepřekvapuje, že mnozí toužili po velkém vůdci, který obnoví pořádek i na Krymu.

Koncem září 2014 jsem cestoval po Krymu a mluvil s podporovateli i s odpůrci anexe. Všichni toužili po pořádku a disciplíně po konci chaosu a korupce. Ale dostával jsem různé odpovědi.

Ti, kteří si přáli, aby Krym zůstal částí Ukrajiny, rádi mluvili o demokracii a lidských právech. Fungující právní stát podle západního vzoru a přiblížování k Evropě byla pro ně cesta vpřed. Ale mnozí z nich postupně umkli. Jiní opustili poloostrov a jeli do Kyjeva, aby zde mohli svobodně mluvit a pracovat pro to, v co věřili. Pro ně je ruská vláda na Krymu pokračování ruského útlaku, nepříjemná ozvěna minulosti.

Ti, kteří se chtějí odtrhnout od Ukrajiny, rádi mluví o ruském jazyku, který podle nich je potlačován na Ukrajině. Nejvíce lidí pochopitelně doufalo, že ruská anexe přinese vyšší platy, vyšší životní úroveň. Ale stejně hodně mluvili o dobrých starých časech. Mnoho podporovatelů anexe zmiňovalo Stalina jako dobrého vůdce. Ale Stalin nebyl tak výborný jako je Putin, jak dodal jeden z nich.

Jestliže znovuzískání Krymu pro Rusko se pro mnohé stalo konkrétním symbolem obnovení země jako supermocnosti, po rozpadu a pokoření v devadesátých letech, je pro mnoho obyvatel Krymu Rusko a Putin skutečně touha po sovětech. Ne však touha po chudém Rusku s cenzurou, s disidenty v léčebnách pro choromyslné a dlouhými řadami v prázdných obchodech – ale touha po dobrém Sovětském svazu, zlaté epoše prožitých letních táborů v dětství a po klasických ruských filmech, které nikdy v ruské televizi nepřestali vysílat.

Ale dobré sovětské časy se už nikdy nevrátí. Sověty již neexistují.

INVAZE ODNIKUD

Časně pátečního rána 28. února 2014 budova mezinárodního letiště v Simferopolu na Krymu byla obklopena padesáti ozbrojenými muži v zelených neoznačených uniformách. Podle svědků muži přijeli ve třech ruských vojenských kamionech značky *Kamaz*.auta neměla poznávací značky. Zdálo se, že muži patří ke stejné, neoznačené skupině, která předchozí den zaútočila na parlamentní budovu a vládní palác na Krymu.

Po útoku muži v zeleném vyvěsili nad parlamentem ruskou vlajku. Ve stejný den vyhlásili zprávu, že vláda Krymu padla. Novou vládu vede Sergej Aksjonov, předseda *Ruské jednoty*, menší politické strany rusky zaměřené. Nikdo nevěděl, kdo jsou tito zelení muži.

Jelena Mechanik z ukrajinského televizního kanálu *Inter* se rychle dostavila na letiště.

„Přišli jsme se okolo třetí hodiny v noci. Byla jsem jediným novinářem, který měl odvalu oslovit zelené muže. Zeptala jsem se: Odkud jste? Z Ruska? Z Ukrajiny? Odpověděl: Z Ruska.“

„To by mohla být světová zpráva. Ale informace, která se bleskem rozšířila ukrajinskými sdělovacími prostředky, byla zpochybňována mezinárodními zpravodajci, protože ruské autority popírali jakékoliv vměšování do událostí na Krymu. Cílem bylo způsobit chaos a podle možnosti udržet zdání, že se jedná o vnitřní nepokoje, ne o ruskou intervenci“, říká Frederik Westerlund, ředitel výzkumu při FOI, výzkumného ústavu švédského ministerstva obrany.

Současně Rusko podnikalo vojenské cvičení severně poblíž ukrajinských hranic. Když ruské oddíly vytvořily evidentní ohrožení po celé délce hranice s Ukrajinou, mohli v Kyjevě těžko zaměřit svou pozornost na Krym. Zmatek rostl další dva dny a 1. března Vladimir Putin požádal parlament o použití ruské armády na celém prostoru Ukrajiny v případě potřeby.

O tři měsíce dříve v Kyjevě, hlavním městě Ukrajiny, začaly protestní manifestace potom, kdy se prezident Viktor Janukovič na poslední chvíli podvolil tlaku Ruska, úplně změnil své rozhodnutí a zastavil dlouho plánovanou dohodu na spolupráci s Evropskou Unií. Ale vzdálenost z Kyjeva k Černému moři je dlouhá. Na Krymu bylo vše klidné a většina lidí se nezajímala o hádky

v hlavním městě. Předpokládalo se, že se věc urovná jako obvykle. Ale protestující na Náměstí Samostatnosti v centru Kyjeva nepřestaly. Krvavý zápas mezi policií a protestujícími si vyžádal víc než 100 mrtvých mezi 18. a 20. únorem. 22. února prezident Viktor Janukovič prchl z hlavního města do Charkova ve východní části Ukrajiny. Odtud odjel na Krym s pomocí ruských bezpečnostních služeb, které působí na ukrajinském teritoriu. Tam zůstal několik dní, než na svou vlastní žádost byl tajně převezen do Ruska. To sdělil jeho ruský kolega Vladimír Putin.

„Tenkrát ale nikdo nevěděl co se děje,“ říká krymský Tatar Eskader Bariyev, kterého jsem potkal na Krymu půl roku po událostech.

„Tenkrát se odehrálo všechno velmi rychle. Janukovič utekl, hledala ho policie. Zde se obyvatelům tvrdilo, že v Kyjevě uchopila moc fašistická junta, že fašisté začnou hned masakrovat lidi. Chtěli všechny přesvědčit, že rusky mluvící obyvatelé jsou ohrožení. A kdo je ohrožoval? My krymští Tataři, pochopitelně. Ačkoliv je evidentní, že takové ohrožování neexistuje. Ale ruské skupiny už 25. února začaly manifestovat a žádaly připojení k Rusku.“

Novinář Arsen byl zpravodajem v místní redakci ukrajinského ruskojazyčného časopisu *Segodnja* v Simferopolu, když proruské manifestace na Krymu začaly.

„Ze začátku manifestantů nebylo mnoho, jen několik stovek, kozáci a místní organizace. 25. února se pokusili odstranit ukrajinský znak na budově parlamentu, ale nepodařilo se to. Vykřikovala se ruská hesla, přesně si nevzpomínám. Trvalo to až do pozdního večera. Byl jsem tam, abych podával zprávy, ale pak jsem odešel. Ráno se manifestanti opět sešli. Vyskytly se fámy, podle kterých krymský parlament 26. února projedná otázku samostatnosti s Ruskem. Podporovatelé a odpůrci se sešli okolo parlamentu. Odpůrci byli hlavně krymští Tataři a bylo jich víc, než Rusů. Jednou z proukrajinských aktivistů byla Líza Bogudckaja, která pak byla nucena po anexi opustit Krym. Ze začátku to bylo klidné, ačkoliv tam bylo opravdu hodně lidí. Určitě tam bylo pět tisíc krymských Tatarů a přijížděly autobusy ze Sevastopolu. Že byly odtamtud, potvrzují nápisy na autobusech. Proruských bylo možná tisíc. Nás, kteří jsme byli pro Ukrajinu nás bylo jistě pětkrát více. Policisté nejprve stáli mezi skupinami, ale náhle se ztratili. Potom někdo shodil jednomu kozáku beranici, jiný vytrhl prapor někomu a začalo strkání.“

Podle novináře Arsena : „Myslím, že tam bylo dohromady alespoň deset tisíc lidí. Začali do sebe strkat uprostřed, kde stáli kozáci. Byla tam tlačence, sotva se mohl člověk otočit. Nakonec Tataři vytlačili kozáky a běželi přímo do parlamentní budovy. V tom okamžiku vyšel Refat Çubarov, zastavil je a řekl, že takto nelze.“

Refat Çubarov je vedoucím *Mecliv*, hlavní organizace krymských Tatarů. V únoru 2014 byl ještě členem místního parlamentu na Krymu. Nyní ho ruské vedení vyhostilo – nemá právo se vrátit na Krym

Předseda parlamentu Vladimír Konstantinov, který tehdy reprezentoval ukrajinskou *Regionální stranu*, prohlásil, že parlament nebude diskutovat o samostatnosti Krymu. Všichni se uklidnili a šli domů, mysleli si, že zvítězili. Ale druhý den se objevili vojáci a nikdo si netroufal vycházet,“ řekl Arsen.

Esma Aciyeva je krymsko-tatarská lékařka. Do anexe pracovala jako spolukoordinátorka na mezinárodním projektu pro zlepšení zdraví novorozenců a dětí na Krymu. Nyní tento projekt již skončil, protože Krym je posuzován jako zabrané teritorium. Odstěhovala se do Kyjeva. Ale koncem února byla uprostřed událostí.

„Znám skoro všechny lékaře na Krymu, patří k mé práci znát všechny aktuální směry ve zdravotnictví. Jeden z mých známých měl službu v ambulanci během velké manifestace u parlamentu. Bylo to hrozné, byly tam čtyři ambulance, ale jen dvě s radiovým vybavením. Mobilní telefony nefungovaly, nebylo možné spojit se s ředitelstvím. Jeden starší krymsko-tatarský muž zemřel na infarkt během manifestace. Žena ze skupiny Rusů upadla na zem a dav ji vážně zranil tak, že v nemocnici zemřela.“

Druhý den ráno Esma Aciyeva se snažila proniknout k ministrovi zdravotnictví po manifestaci.

„Dohodli jsme se na schůzce ráno. Sotva jsem mohla spát. Když mi ráno telefonoval, řekl mi, že není na ministerstvu, že někdo útočí na budovu vlády. Nechtěl říci kdo. Potom jsem se dověděla, že hned opustil Krym a odjel do Kyjeva.“

Už v předchozích dnech se mluvilo o pohybech ruských oddílů na Krymu, ale přesto byli všichni překvapení, když padesátka plně ozbrojených mužů v neoznačených zelených uniformách ve čtyři hodiny ráno ve čtvrtek 27. února zabrala parlamentní budovu a vyvěsila ruskou vlajku. Podle Frederika Westerlund je možno jen neurčitě říci o *FOI*, že na parlament útočily speciální jednotky ruské vojenské bezpečnostní služby *GRU* a že mezi muži v neoznačených zelených uniformách byly také elitní oddíly ruské armády.

„Měli různé úkoly. Na budovy politického a vojenského velení Krymu bylo v první řadě útočeno speciálními oddíly *GRU*, zatím co ti, kteří obklopili vojenské základny vytvořili dopravní kontroly, mimo jiné také na hlavní přístupové cestě na Krym. Podle mého názoru v první řadě to byly elitní oddíly ruské armády z paradesantních oddílů a námořní infanterie.“

„Speciální oddíly *GRU* byly použity na útok, protože jsou cvičeny na přebírání budov s co nejmenšími oběťmi,“ vysvětluje Frederik Westerlund. „Ruští vojáci měli podporu místních neformálních milicí, mimo jiných i ruských kozáků – národovců v uniformách, které je možné vidět u historických kozáků zejména v jižním Rusku. Cílem bylo vytvořit zdání, že se jedná o místní